

به نام خداوند جان و خرد

علوم و فنون ادبی

بخش اول: تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی

(رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی)

اکبر یحیوی

سرشناسه	: یحیوی، اکبر، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: علوم و فنون ادبی بخش اول تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی (رشته‌های ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف اسلامی) / اکبر یحیوی.
مشخصات نشر	: تهران: تایماز، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۳۴ ص.
شابک	: 978-600-403-436-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: ادبیات فارسی -- تاریخ و نقد -- راهنمای آموزشی (متوسطه)
موضوع	: Persian literature -- History and criticism -- Study and teaching (Secondary)
موضوع	: ادبیات فارسی -- سبک‌شناسی -- راهنمای آموزشی (متوسطه)
موضوع	: Persian literature -- Style -- Study and teaching (Secondary)
رده بندی کنگره	: PIR۳۳۷۹
رده بندی دیویی	: ۸۱۰/۹۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۶۳۵۰۰

انتشارات تایماز

علوم و فنون ادبی

بخش اول: تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی

ناشر: تایماز

تألیف: اکبر یحیوی

طراح جلد و صفحه آرا: مهدی رادمهر

مدیر اجرایی: مجید باشعور

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

چاپ و صحافی: تایماز

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۰۳-۴۳۶-۴

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است و حق چاپ و برداشت تمام یا قسمتی از اثر به هر شکل (چاپ، فتوکپی، الکترونیکی و) و با هر هدف بدون اجازه مؤلف، غیرقانونی و قابل پیگرد است.

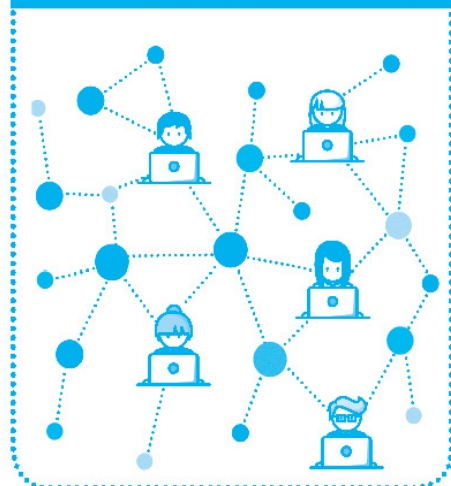
آدرس: تهران - خیابان انقلاب - خیابان فخررازی - خیابان وحید نظری غربی - پلاک ۸۵ - طبقه ۳

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۰۲۷۴۴ موبایل: ۰۹۱۲۷۲۴۴۵۳۵ ایمیل: taymazpub@yahoo.com صندوق پستی:

تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۲۰۵۴ تلگرام: ۰۹۱۴۴۰۹۹۷۵۸ ایمیل: taymazpub@gmail.com تهران ۱۳۱۴۵-۶۴۸

کانال تلگرام

ارتباط مستقیم با مؤلف

<https://telegram.me/dorreAdab>

[akbaryahyavi.adabiat](https://www.instagram.com/akbaryahyavi.adabiat)

پاسخ به سوالات دانش آموزان

تحلیل آزمون‌ها

نکته و تست

و ...

فهرست مطالب

۷ علوم و فنون ادبی (۱)

- ۸ درس اول: مبانی علوم و فنون ادبی
- ۱۲ درس پنجم: زبان و ادبیات پیش از اسلام
- ۱۵ درس ششم: شکل‌گیری و گسترش زبان و ادبیات فارسی
- ۲۲ درس هفتم: سبک و سبک‌شناسی، سبک خراسانی
- ۲۹ درس هشتم: زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم
- ۳۸ درس نهم: سبک و سبک‌شناسی دوره دوم (سبک عراقی)

۴۳ علوم و فنون ادبی (۲)

- ۴۴ درس یکم: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های ۷، ۸ و ۹
- ۵۴ درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های ۷، ۸ و ۹ (سبک عراقی)
- ۵۹ درس هفتم: تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های دهم و یازدهم
- ۶۵ درس دهم: سبک هندی

۷۳ علوم و فنون ادبی (۳)

- ۷۴ درس یکم: تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)
- ۸۸ درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)
- ۹۵ درس هفتم: تاریخ ادبیات قرن چهاردهم (دوره معاصر و انقلاب اسلامی)
- ۱۱۰ درس دهم: سبک‌شناسی دوره معاصر و انقلاب اسلامی
- ۱۲۹ آزمون‌های نهایی درس علوم و فنون (۳)
- ۱۲۹ آزمون نهایی درس علوم و فنون (۳)، خرداد ۹۸
- ۱۳۰ پاسخ آزمون نهایی درس علوم و فنون (۳)، خرداد ۹۸
- ۱۳۰ آزمون نهایی درس علوم و فنون (۳)، شهریور ۹۸
- ۱۳۲ پاسخ آزمون نهایی درس علوم و فنون (۳)، شهریور ۹۸
- ۱۳۳ آزمون نهایی درس علوم و فنون (۳)، دی ۹۷
- ۱۳۴ پاسخ آزمون نهایی درس علوم و فنون (۳)، دی ۹۷

سپاس ویژه از دانش‌آموزان ارجمندم

که با ارائه نظراتشان همراهان بودند، خانم‌ها: زهرا عبدی (رتبه ۸)،
فاطمه عبدی (رتبه ۱۹)، مرضیه گلی (رتبه ۱۳۱)، مهدیه زارع، فرشته زارع،
یاسمن باغنوی و آقایان: سید ابوالفضل میری، سینا عظیمی و ایلیا اسحاقی

علوم و فنون ادبی (۱)

درس اول: مبانی علوم و فنون ادبی

هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، «متن» است. به بیان دیگر، هنگامی که از متن، سخن می‌گوییم، خواست ما فقط نوشته‌های روی کاغذ و کتاب نیست؛ صدایی که می‌شنویم، بویی که حس می‌کنیم، رویدادی که می‌بینیم، مزه‌ای که می‌چشیم و چیزی که لمس می‌کنیم، هر کدام، متن به‌شمار می‌آیند؛ بنابراین، متن‌ها شنیداری، بویایی، دیداری و هستند؛ برای نمونه، کتاب‌ها معمولاً متن‌های دیداری به‌شمار می‌آیند؛ اگر خوانده شوند، به آنها متن‌های شنیداری یا خوانداری می‌گوییم. در کتاب علوم و فنون مقصود ما از متن، «آثار شعر و نثر فارسی» است.

مفهوم ادب

در زبان فارسی دو واژه «ادب» و «ادبیات» معمولاً مترادف یکدیگر به‌کار می‌روند. مفهوم «ادب» از نظر پیشینیان: شناختن اموری است که آدمی به وسیله آن، خویش را از هر خطایی حفظ کند.

بعدها ادب به دانش‌هایی اطلاق می‌شد که آدمیان بدان خود را از خطای در سخن مصون می‌داشته‌اند. این دانش‌ها اقسامی دارد؛ از جمله: صرف و نحو، بدیع، معانی و بیان، قافیه، خط و مفهوم «ادیب»: ادیب به کسی می‌گویند که با شیوه‌های گوناگون سخن آشنا باشد. واژه «ادبیات» در زبان فارسی از عصر مشروطه (۱۲۸۵ هـ ش) کاربرد زیادی پیدا می‌کند.

امروزه در زبان فارسی، اصطلاح ادبیات در معانی متفاوتی به کار می‌رود:

الف) مجموعه نوشته‌ها، اصطلاحات و رفتارهایی که در یک رشته علمی یا حرفه‌ای رواج می‌یابد؛ مانند ادبیات پزشکی، ادبیات مدیریت، ادبیات اخلاق، ادبیات سینما و ادبیات سیاست. در این نوع کاربردها ادبیات به معنی **آداب و هنجار رایج در این زمینه‌ها است.**

ب) همه آثار مکتوب و به‌طور کلی هر نوشته‌ای که به تاریخ تمدن بشری متعلق باشد؛ ادبیات شمرده می‌شود. این تعریف، متون علمی، تاریخی، جغرافیایی، پزشکی و فلسفی گذشته را نیز در بر می‌گیرد.

نکته: بسیاری از محققان ادبی ما، **متون علمی قدیم** را در زمره آثار ادبی کهن قرار می‌دهند.

پ) ادبیات، نوشته‌هایی است که باورها، اندیشه‌ها و خیال‌ها را در عالی‌ترین صورت‌ها بیان می‌کند. این تعریف، فقط **ادبیات مکتوب** را در بردارد؛ لیکن، **ادبیات شفاهی**، مانند افسانه‌ها، حکایات، مثل‌ها و ترانه‌های متداول در میان مردم نیز، میراث گران‌بهای ادبی به‌شمار می‌آیند.

در این کتاب، ما بیشتر به **ادبیات مکتوب** توجه داریم و در تعریفی کلی و روشن‌تر می‌گوییم:

«ادبیات، هنر کلامی است؛ با سه ویژگی «**کلامی زیبا و خیال‌انگیز**»، «**عاطفی**» و «**تأثیرگذار**» است. ادبیات یکی از هنرهاست.

ماده اصلی ادبیات، **زبان** است؛ به سخن دیگر، ادبیات کاربرد هنری زبان است.

سؤال مهم: تفاوت عمده ادبیات و زبان در چیست؟ تفاوت عمده ادبیات و زبان در **هدف آن دو** است؛ **هدف زبان، ارتباط و پیام‌رسانی است؛ هدف ادبیات، زیبایی‌آفرینی.**

تفاوت ادبیات و زبان	– هدف زبان: ارتباط و پیام‌رسانی – منطق زبان: در منطق زبان، هر واژه معنای قراردادی و روشنی دارد؛ جمله‌ها نیز ساختمان، اصول و قواعدی دارند.
	– هدف ادبیات: زیبایی‌آفرینی – ادبیات به‌راحتی و به مدد تخیل می‌تواند منطق معنایی زبان را درهم بریزد؛ یعنی هم کلمه را از معنای قراردادی آن خارج کند و هم منطق معنایی جمله را دگرگون سازد. – ادبیات با بهره‌گیری از شگردهای هنری، همچون تشبیه، استعاره، مجاز، کنایه، درآمیختن حس‌ها، اغراق و به زبان، نقشی هنری می‌بخشد. افزون بر این، از تکرار موسیقایی آواها و عواطف و احساسات انسانی نیز بهره می‌برد. – ادبیات، سخنی اثرگذار و بلیغ یا رسا است که در ذهن شنونده می‌نشیند و او را برمی‌انگیزد.

دو ویژگی سخن رسا و بلیغ: ۱- فصاحت ۲- بلاغت

فصاحت:

- به معنای روشنی، درستی کلمه و کلام است.
- در اصطلاح، عبارت است از بیان مقصود با الفاظی روشن و روان که از عیب‌هایی مانند حروف و کلمات دشوار و سنگین، بدآهنگ و ناموزون، پیچیده و مبهم تهی باشد و معنای آن به آسانی فهمیده شود.
- فصاحت، به چگونگی و کیفیت واژگان باز می‌گردد.
- فصاحت به جنبه‌های ظاهری لفظ و سخن می‌نگرد.

بلاغت:

- به معنای رسایی سخن، چیره‌زبانی و شیوا سخنی است.
- در اصطلاح، سخن گفتن به اقتضای حال شنونده و جایگاه مخاطب یا مطابقت سخن با موقعیت و شرایط است؛ یعنی هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد. زمانی اطناب، پسندیده است و گاهی هم ایجاز مناسب است؛ همچنان که می‌گوییم:
- چون که با کودک سرو کارت فتاد / هم، زبان کودکی باید گشاد (مولوی)
- بلاغت، هم به فصاحت توجّه دارد و هم به چگونگی معنا و محتوای کلام نظر دارد.
- فصاحت به جنبه‌های ظاهری لفظ و سخن می‌نگرد و بلاغت به جنبه‌های معنوی و محتوایی کلام اهمیت می‌دهد.

علم بلاغت، سه شاخه دارد: ۱- بدیع ۲- بیان ۳- معانی

تست

۱- کدام عبارت درست است؟ (تألیفی)

- ۱) واژه «ادبیات» در زبان فارسی از عصر مشروطه کاربرد زیادی پیدا می‌کند.
- ۲) وزن و قافیه، بیان و معانی از شاخه‌های علم بلاغت‌اند.
- ۳) افسانه‌ها، حکایات، مثل‌ها و ترانه‌های متداول فقط ادبیات مکتوب را در بردارد.
- ۴) هدف ادبیات ارتباط و پیام‌رسانی است.

۲- کدام عبارت در مورد فصاحت نادرست است؟ (تألیفی)

- ۱) فصاحت عبارت است از بیان مقصود با الفاظی روشن و روان که از الفاظ بدآهنگ، پیچیده و مبهم تهی باشد.
- ۲) در فصاحت، ضرب‌المثل «هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد»، صدق می‌کند.
- ۳) به جنبه‌های ظاهری لفظ و سخن می‌نگرد.
- ۴) به چگونگی و کیفیت واژگان باز می‌گردد.

۳- کدام عبارت نادرست است؟ (تألیفی)

- ۱) ادبیات مکتوب باورها، اندیشه‌ها و خیال‌ها را در عالی‌ترین صورت‌ها بیان می‌کند.
- ۲) در زبان فارسی، دو واژه ادب و ادبیات مترادف یکدیگر به کار می‌روند.
- ۳) ادبیات، نمی‌تواند به مدد تخیل، منطق معنایی زبان را در هم بریزد.
- ۴) ماده اصلی ادبیات، زبان است؛ به سخن دیگر، ادبیات کاربرد هنری زبان است.

۴- کدام عبارت نادرست است؟ (تألیفی)

- ۱) هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، «متن» است.
- ۲) در کتاب علوم و فنون مقصود از متن، «آثار شعر و نثر فارسی» است.
- ۳) کتاب‌ها معمولاً متن‌های دیداری به شمار می‌آیند. اگر خوانده شوند، به آنها متن‌های شنیداری یا خوانداری می‌گوییم.
- ۴) ادبیات با بهره‌گیری از شگردهای هنری، موجب ارتباط و پیام‌رسانی زبان می‌شود.

پاسخ

۱- گزینه «۱»

- ۲) بدیع، بیان و معانی از شاخه‌های علم بلاغت‌اند.
- ۳) افسانه‌ها، حکایات، مثل‌ها و ترانه‌های متداول در زمره ادبیات شفاهی است.
- ۴) هدف ادبیات، زیبایی‌آفرینی است.

- ۲- گزینه «۲» در بلاغت، ضرب‌المثل «هر سخن جایی و هر نکته مقامی دارد»، صدق می‌کند.
- ۳- گزینه «۳» ادبیات می‌تواند به مدد تخیل منطق معنایی زبان را در هم بریزد.
- ۴- گزینه «۴» ادبیات با بهره‌گیری از شگردهای هنری، نقش هنری به زبان می‌بخشد.